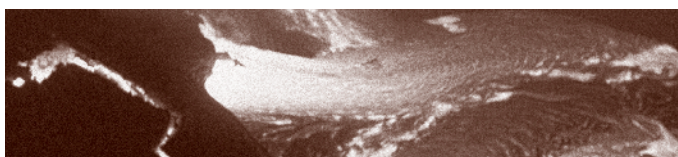

Miléniové
rozvojové
ciele

Cesta k znižovaniu chudoby
a sociálneho vylúčenia

Slovenská republika

Kolektív autorov

Emil Ginter, Štátny fakultný zdravotný ústav SR
Jarmila Filadelfiová, Stredisko pre štúdium práce a rodiny
František Koločány, Ministerstvo životného prostredia SR
Anton Marcinčin, Svetová banka
Luboš Vagač, Centrum pre hospodársky rozvoj (editor)
Juraj Vantuch, Univerzita Komenského, Slovenské národné observatórium

Štatistická databáza

Mária Letkovičová a Martin Ďurov, Environment, a. s.
Mária Lipská, Ústav informácií a prognóz v školstve
Jana Petrášová a František Koločány, Ministerstvo životného prostredia SR
Darina Sedláková, Svetová zdravotnícka organizácia, kancelária pre Európu
Tím odborníkov zo Štatistického úradu SR, pod vedením Evy Roháčovej
Ústav zdravotníckych informácií a štatistiky

Preklad

Beáta Kissová

Recenzenti

Jarmila Filadelfiová, Stredisko pre štúdium práce a rodiny (Cieľ 3)
Mikuláš Huba, Spoločnosť pre trvalo udržateľný rozvoj, Slovenská akadémia vied (Cieľ 7)
Erika Kvapilová, Stredisko pre štúdium práce a rodiny (Cieľ 1)
Vladislav Rosa, Štátna školská inšpekcia (Cieľ 2)
Darina Sedláková, Svetová zdravotnícka organizácia, kancelária pre Európu (Ciele 4, 5, 6)
Silvia Valná, nezávislý expert (Cieľ 1)

Copyright © 2004
By United Nations Development Programme

Grösslingova 35
811 09 Bratislava
Slovak Republic

Tel: (421-2) 593 37-111
Fax: (421-2) 593 37-450
www.undp.sk

ISBN: 92-95042-01-8

Návrh obálky a grafické spracovanie: CALDER, Slovenská Republika

Tlač: RENESANS, Slovenská Republika

PREDSLOV

Na Miléniovom summite v septembri 2000 sa zaviazali členské krajiny OSN venovať prioritnú pozornosť udržateľnému rozvoju a boju proti chudobe. Výsledkom iniciatívy je prijatie Miléniových rozvojových cieľov (Millennium Development Goals), ktoré nadväzujú na dohody a rezolúcie OSN z predchádzajúceho desaťročia. Tieto ciele sú výsledkom dohody členských krajín OSN a stali sa všeobecne akceptovaným rámcom pre meranie pokroku vo svete.

Miléniové ciele sústredia pozornosť svetového spoločenstva na dosiahnutie podstatného, merateľného zlepšenia kvality života ľudí. Stanovú merateľné kritériá nielen pre rozvojové krajiny, ale aj pre bohaté krajiny a medzinárodné inštitúcie, ktoré podporujú rozvojové programy v menej rozvinutých častiach sveta. Prvých sedem cieľov je vzájomne prepojených a smerujú k zníženiu chudoby vo všetkých jej formách. Posledný cieľ – globálne partnerstvo pre rozvoj – pojednáva o prostriedkoch na dosiahnutie predchádzajúcich siedmich cieľov a o pomoci rozvinutých krajín tým najchudobnejším.

Predkladaná správa je prvým pokusom zhodnotiť pokrok štyroch krajín – Českej republiky, Maďarska, Slovenska a Slovinska – v napĺňaní Miléniových rozvojových cieľov na národnej úrovni. Správa sa o to snaží prepojiť globálnych zámerov a národných priorít. Účelom správy je zvýšenie povedomia verejnosti o miléniovej iniciatíve, obnovenie politickej zodpovednosti za riešenie chudoby a zameranie pozornosti na špecifické rozvojové priority.

Ako nové členské štáty Európskej únie (EÚ) majú tieto štyri krajiny jedinečnú príležitosť prispôbiť globálne ciele a zámery národným podmienkam. Správa podáva obraz o chudobe v týchto krajinách na prahu ich vstupu do EÚ a zdôrazňuje potrebu politiky sociálnej inklúzie, ktorá bude v súlade so Sociálnou chartou EÚ. Správa taktiež poukazuje na záväzky týchto rozvinutých krajín poskytovať rozvojovú pomoc chudobnejším krajinám. Úlohy súvisiace s miléniovými cieľmi sú v správe v podstatnej miere prepojené s agendou sociálnej inklúzie EÚ, ako aj s inými národnými politikami a stratégiami. Rozsah a zameranie správy odráža stupeň rozvoja krajín a potrebu dôkladnej analýzy ich komplexných rozvojových problémov.

Správu vypracoval kolektív nezávislých autorov za významnej pomoci odborníkov zo štatistických a výskumných inštitúcií. Vypracovanie správy podporil Rozvojový program OSN (UNDP) a koordinovalo Centrum pre hospodársky rozvoj (CPHR). Je výsledkom série národných konzultácií a seminárov. Obdobné správy pripravujú všetky členské krajiny OSN.

Vstup Slovenskej republiky do Európskej únie ukazuje, že krajina urobila výrazný pokrok v zavádzaní opatrení a inštitúcií na riešenie chudoby a udržateľného rozvoja. UNDP verí, že táto správa pomôže tvorcom politiky na Slovensku naplniť túto úlohu.

Ben Slay
riaditeľ Regionálne Centrum Rozvojového Programu OSN, Bratislava

POĎAKOVANIE

Kolektív autorov vyjadruje poďakovanie nasledovným osobám a inštitúciám za významnú pomoc v príprave správy:

Regionálne centrum Rozvojového programu OSN v Bratislave, osobitne *Lisa Smirl* (koordinátor), *Susanne Milcher*, *Rastislav Vrbenský*, *Jana Simonová*, *Daniela Gašparíková*, *Ben Slay*, *Andrey Ivanov*, *Renee Friedman*

András Blaho, Ekonomická univerzita v Budapešti (koordinátor regionálnej správy)

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Štatistický úrad SR

Účastníci pracovného stretnutia (28. október 2003)

Účastníci národného seminára (8. december 2003)

OBSAH

Zhrnutie.....	7
Cieľ 1: Odstrániť extrémnu chudobu a hlad	11
Cieľ 2: Dosiahnuť všeobecné základné vzdelanie	21
Cieľ 3: Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien	29
Cieľ 4: Znížiť detskú úmrtnosť.....	35
Cieľ 5: Zlepšiť zdravotný stav matiek	39
Cieľ 6: Bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám.....	43
Cieľ 7: Zabezpečiť udržateľnosť životného prostredia	49
Cieľ 8: Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj	57
Použitá literatúra	62
Poznámky a vysvetlivky	64
Národné ciele	67
Miléniové rozvojové ciele (Millennium Development Goals – MDGs)	68
indikátory sociálnej inklúzie	70

Zoznam skratiek

- AIDS – Syndróm získanej imunitnej nedostatočnosti (Acquired Immunodeficiency Syndrome)
- APEL – Akreditácia skôr získaných skúseností a zručností (Accreditation of Prior and Experiential Learning)
- CIS – Spoločenstvo nezávislých štátov (Commonwealth of Independent States)
- EC – Európska komisia (European Commission)
- EÚ – Európska únia
- HDP – Hrubý domáci produkt
- HDI – Index ľudského rozvoja (Human Development Index)
- HIV – Vírus ľudskej imunitnej nedostatočnosti (Human Immunodeficiency Virus)
- IALS – Medzinárodný prieskum gramotnosti dospelých (International Adult Literacy Survey)
- ISCED – Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelania (International Standard Classification of Education)
- JIM – Spoločné memorandum o začlenení (Joint Inclusion Memoranda)
- MDGs – Miléniové rozvojové ciele (Millennium Development Goals)
- MVO – Mimovládna organizácia
- NAP – Národný akčný plán (National Action Plan)
- NHDR – Národná správa o ľudskom rozvoji (National Human Development Report)
- NUTS – Nomenklatúra územných jednotiek pre tvorbu regionálnych štatistík (Nomenclature of territorial units for statistics)
- OECD – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)
- ODA – Oficiálna rozvojová pomoc (Official Development Assistance)
- OSN – Organizácia spojených národov
- PISA – Program medzinárodného hodnotenia študentov (Program for International Student Assessment)
- PPP\$ – Parita kúpnej sily (vyjadrená v US dolároch) (Purchasing Power Parity)
- PRSP – Strategický dokument pre znižovanie chudoby (Poverty Reduction Strategy Paper)
- RBEC – Regionálny úrad Rozvojového programu OSN pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov (Regional Bureau for Europe and the CIS of the United Nations Development Programme)
- ŠÚ SR – Štatistický úrad Slovenskej republiky
- TIMSS – Tretí medzinárodný prieskum matematiky a prírodných vied (Third International Mathematics and Science Survey)
- UN – Organizácia spojených národov (United Nations)
- UNDP – Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)
- WB – Svetová banka (The World Bank)

ZHRNUTIE

Na Miléniovom summite OSN v septembri 2000 potvrdilo 189 členských krajín záväzok venovať najvyššiu pozornosť udržateľnému rozvoju a boju proti chudobe. Podpísanie Miléniovej deklarácie viedlo k prijatiu ôsmich miléniových rozvojových cieľov (ang. Millennium Development Goals, skr. MDGs), 18 špecifických zámerov a 48 ukazovateľov, ktoré sa stali všeobecne akceptovaným rámcom pre meranie pokroku vo svete.

Predkladaná národná správa je prvým pokusom o zhodnotenie pokroku v napĺňaní miléniových cieľov na Slovensku. Vzhľadom na prevládajúce zameranie globálnych cieľov na rozvojové krajiny, je dôležitým zámerom správy prispôbenie globálnych úloh národným prioritám a podmienkam v jednotlivých oblastiach.

Väčšina miléniových cieľov má stanovený rok 2015 ako horizont na ich splnenie. Správa naznačuje, že Slovensko je na dobrej ceste naplniť všetky dohodnuté ciele. Celkovo pozitívne hodnotenie je však sprevádzané kritickým poukazaním na špecifické oblasti a skupiny obyvateľstva, ktoré čelia vážnym problémom participovať na pokroku. Prepojenie globálnych a národných zámerov je preto rozhodujúcim krokom k náležitému uplatneniu miléniových cieľov na Slovensku.

Cieľ 1 možno považovať za hlavné poslanstvo miléniovej iniciatívy. Pojednáva o znižovaní extrémnej chudoby, ktorú označuje za dôsledok nedostatočných príjmov a súvisiacich zlých životných podmienok. Na tento cieľ úzko nadväzujú ďalšie miléniové ciele, ktoré sú zamerané na rôzne podoby chudoby. Dostupné údaje naznačujú, že výskyt príjmovej chudoby je pomerne nízky na Slovensku. Značná časť obyvateľstva však uniká riziku chudoby len s pomocou sociálnych príjmov od štátu. Viditeľné oblasti hlbokoj chudoby, rómske osady, poukazujú zároveň na vysoký podiel populácie žijúcej v extrémne zhoršených podmienkach. Dlhodobá nezamestna-

nosť a nedostatočné vzdelanie sú hlavnými faktormi chudoby v krajine. Zvolené národné priority zahŕňajú zníženie podielu obyvateľstva žijúceho pod hranicou 2,15 dolára na deň, čo zodpovedá medzinárodne uznávanej hranici extrémnej príjmovej chudoby. Dôležitým cieľom je postupné znižovanie nezamestnanosti na jednocifernú hodnotu do r. 2015 (súčasná miera nezamestnanosti je približne 17 %). Boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu vyžaduje jasnú definíciu týchto javov a podstatné zlepšenie spolupráce na riešení chudoby, najmä na medzisektorovej úrovni. Táto požiadavka je aktuálna už pre prípravu prvého Národného akčného plánu proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu v r. 2004, ktorý bude vyjadrením snahy Slovenska zúčastňovať sa na otvorenej koordinácii politík sociálneho začleňovania krajín EÚ.

Cieľ 2 je smerovaný na zlepšenie prístupu mladšej generácie k všeobecnému základnému vzdelávaniu. Na Slovensku je prístup k vzdelávaniu garantovaný ústavou a absolvovanie základného vzdelania upravené povinnou 10-ročnou školskou dochádzkou. Napriek postupne sa zlepšujúcej vzdelanostnej štruktúre zostáva podiel obyvateľstva v post-sekundárnom a terciárnom vzdelávaní veľmi nízky v porovnaní s krajinami EÚ, ako aj ostatnými prístupujúcimi krajinami. Polovica dospeljej populácie SR má ukončené vzdelanie len výučným listom. Takáto štruktúra je pri očakávaných nárokoch tzv. znalostnej ekonomiky dôvodom na osobitnú pozornosť. Hlavným národným cieľom je preto zlepšenie vzdelanostnej úrovne tak, aby v r. 2011 mala väčšina populácie ukončené minimálne post-sekundárne (pomaturitné) vzdelanie. Počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí vo veku nad 25 rokov by sa mal do r. 2011 zdvojnásobiť. Popri kvantitatívnych cieľoch bude kľúčovou úlohou zavedenie systému manažmentu kvality na úrovni vzdelávacích inštitúcií a zavedenie viacdrojového financovania, garantujúceho adekvátne vzdelávacie prostredie a zodpovedajúcu technologickú úroveň. Súčasný nízky podiel investícií do vzdelávania, vedy a výskumu by mal na Slovensku dosiahnuť aspoň priemer krajín OECD.

Cieľ 3 reaguje na nerovnaké postavenie a príležitosti mužov a žien v spoločnosti, ktoré sú príčinou vyššieho zastúpenia žien medzi chudobným obyvateľstvom. Na Slovensku sa rodové rozdiely týkajú najmä účasti žien a mužov na rozhodovaní v hospodárskej a politickej sfére a segregácie na trhu práce, súvisiacej s príjmovou nerovnosťou. Napriek porovnateľnej úrovni dosiahnutého vzdelania u mužov a žien dochádza na trhu práce k rodovým nerovnostiam. Ženy prevažujú v sektorech hospodárstva s nižšími priemernými mzdami a taktiež na nižších pozíciách v rámci jednotlivých profesií. V posledných rokoch dochádza k výraznejšiemu narastaniu mzdového rozdielu medzi mužmi a ženami. Hlavným národným cieľom je odstraňovanie prekážok, ktoré bránia rovnosti príležitostí mužov a žien vo všetkých oblastiach života. Medzi konkrétne zámery patrí podpora rodovej rovnosti a) cez odstránenie diskriminácie a násilia v spoločnosti, rodine, na trhu práce, a b) cez zosúladenie rodinných a pracovných povinností prostredníctvom nástrojov rodinnej politiky a pružnej organizácie práce.

Cieľ 4 je zameraný na znižovanie detskej úmrtnosti, ktorá je považovaná za významný ukazovateľ sociálneho a ekonomického stavu krajiny. Rastie úmerne s chudobou a sociálnou izoláciou, ktorá znižuje prístup k zdravotnej starostlivosti. Celkové hodnotenie detskej úmrtnosti vyznieva pre Slovenskú republiku priaznivo. Dojčenská úmrtnosť v západných častiach SR dosahuje úroveň krajín EÚ. Vyššie zastúpenie segregovanej časti rómskej populácie je pravdepodobne príčinou vyšších hodnôt dojčenskej úmrtnosti vo východných okresoch krajiny. To isté platí pre úmrtnosť detí v intervale 0 až 5 rokov. Národný cieľ, dosiahnutie ukazovateľov detskej úmrtnosti krajín EÚ, bude preto závisieť nielen od celkového zlepšovania ekonomickej a vzdelanostnej úrovne, ale aj od schopnosti riešiť izoláciu rómskej komunity.

Cieľ 5 je vyjadrením snahy o zlepšovanie materského a reprodukčného zdravia. Celkové hodnotenie materskej úmrtnosti je pozitívne pre Slovensko. Materská úmrtnosť dosahuje porovnateľné hodnoty ako je priemer EÚ. Na-

priek jasne klesajúcemu trendu zostáva počet potratov výrazne vyšší ako v EÚ, čo poukazuje na pretrvávajúce nedostatky v sexuálnej výchove a používaní antikoncepcie. Národný cieľ je definovaný všeobecne ako postupné zlepšovanie podmienok reprodukčného zdravia matiek. Ďalším cieľom je zníženie tehotenstiev neploletých dievčat, ktorých počet je relatívne vysoký vo východných regiónoch Slovenska.

Cieľ 6 je reakciou na kritické šírenie infekčných chorôb v mnohých častiach sveta. Väčšina globálnych hrozieb, akými sú napr. HIV/AIDS alebo malária, nepatria v súčasnosti na Slovensku medzi najnaliehavejšie problémy. Výskyt HIV/AIDS je výrazne nižší ako v krajinách EÚ. Všeobecne sa však očakáva nárast ochorení na HIV/AIDS v dôsledku vyššej mobility občanov SR v rozšírenej EÚ, ako aj geografickej blízkosti vysoko infikovaných oblastí v Rusku a na Ukrajine. Výskyt tuberkulózy v poslednom desaťročí významne klesal a v súčasnosti je porovnateľný s EÚ. Obyvatelia SR sú podstatne viac ohrození chronickými ochoreniami, predovšetkým srdcovocievnyimi chorobami a nádormi. Vysoký výskyt zhubných nádorov a úmrtnosť na rakovinu najmä u mužov si zasluhuje najvyššiu pozornosť. Národný cieľ je preto smerovaný na znižovanie výskytu rakoviny na úroveň najzdravších krajín EÚ.

Cieľ 7 je zameraný na presadzovanie princípov racionálneho využívania prírodných zdrojov a znižovanie znečistenia, ako aj na zlepšenie kvality prostredia, v ktorom ľudia žijú, pracujú a trávia voľný čas. Ukazovatele životného prostredia a bývania na Slovensku naznačujú prevažne pozitívny vývoj. Značná časť populácie však naďalej žije v narušenom prostredí s priamym negatívnym vplyvom na kvalitu života. Toto tvrdenie sa vzťahuje prevažne, aj keď nie výlučne, na izolované rómske osady. Národné ciele orientujú úsilie na zabezpečenie dostatku pitnej vody a rozšírenie kanalizácie a čistiarní odpadových vôd po celom území krajiny. K dosiahnutiu zlepšenia ochrany životného prostredia na úroveň EÚ bude taktiež dôležité obmedzovanie vzniku odpadov a zavedenie účinnejšieho systému nakladania s nimi. Medzi ďalšie ciele patrí zlepšenie kva-

lity ovzdušia a znižovanie nežiaducich dôsledkov zmeny klímy a narušenia ozónovej vrstvy Zeme, odstraňovanie starých environmentálnych záťaží, a zachovanie biologickej a krajinej diverzity.

Cieľ 8 je výzvou pre bohaté krajiny sveta na spoluprácu a pomoc chudobným krajinám v snahe dosiahnuť ostatných sedem miléniových cieľov. Slovenská republika môže prijať globálny zámer vytvoriť a implementovať stratégie pre zamestnanosť mladých ľudí. Dôvod je jasný – mladí ľudia, ktorí sa uplatnia v riadnom zamestnaní, majú väčšie šance profitovať z budúceho bohatstva. Viac ako desaťročné skúsenosti s riešením vysokej nezamest-

nanosti robí zo Slovenska významný zdroj informácií a príkladov na rozlíšenie úspešných a škodlivých politík trhu práce. Rozvojové krajiny môžu zužitkovať skúsenosti Slovenska.

Zmyslom Správy o miléniových rozvojových cieľoch je pomôcť krajinám zvýšiť povedomie verejnosti o miléniových rozvojových cieľoch, obnoviť politickú zodpovednosť a prispieť k diskusi o rozvojových prioritách. Správa má slúžiť ako východiskový dokument pre budúce hodnotenie pokroku krajiny v plnení miléniových cieľov. Vypracovanie správy podporil Rozvojový program OSN a koordinovala mimovládna organizácia Centrum pre hospodársky rozvoj.

